

Vitenskapskomiteen for mattrygghet
Postboks 4404
Nydalén
0403 Oslo

Deres ref:
Vår ref: 2009/172659
Dato: 30.11.2009
Org.nr: 985 399 077

Statens tilsyn for planter, fisk, dyr og næringsmidler

BESTILLING AV RISIKOVURDERING FOR RØD MARG

Bakgrunn:

Rød marg (*Phytophthora fragariae* var. *fragariae*) ble første gang påvist i Agder-fylkene og i Hedmark etter en landsomfattende kartleggingsundersøkelse i norsk jordbærproduksjon i 1995. Flere funn i samme områder ble registrert i 1996 og i 1997, og i tillegg ett tilfelle på grensen mellom Rogaland og Hordaland. Det ble ikke gjort noen funn i tidsrommet 1997 til nye påvisninger ble registrert i Vest-Agder i 2006/2007. I en ny kartleggingsundersøkelse i 2008 fikk også Vestfold status som smittet område, og i 2009 ble soppen for første gang påvist i Møre og Romsdal.

Rød marg er til nå påvist på til sammen 20 produksjonssteder, totalt i størrelsesorden mellom 2-3 % av alle produksjonssteder for jordbær i landet. Merk: Funnene er registrert hos rene bærprodusenter av jordbær. De årlige rutinekontroller fra 1997 hos planteprodusenter av jordbær (sertifisert- og 4B-produksjon) har så langt ikke avdekket funn. Selv om det er relativt få påvisninger i landet, berører det imidlertid mange virksomheter; Enheter av leid jord og andre virksomheter som har drevet maskinsamarbeid med smittet virksomhet m.m., er i henhold til plantehelseforskriften også å anse som smittet (se definisjon av produksjonssted under). I tillegg til de 20 produksjonsstedene hvor smitte konkret er påvist, er derfor også omlag 80 andre produksjonssteder *til nå* registrert som smittet og pålagt restriksjoner - uavhengig av om det dyrkes jordbær der i dag eller ikke.

En [risikovurdering](#), gjennomført i 1996 av Planteforsk (nå Bioforsk), dokumenterer blant annet at soppsjukdommen vil kunne etablere seg og gjøre skade.

Definisjoner:

- Et "produksjonssted" er i henhold til plantehelseforskriften, vedlegg 10 definert som: Enhver lokalitet eller samling av jordarealer som drives som én produksjons- eller bruksenhet. Et produksjonssted kan omfatte flere underenheter som av plantehelsemessige grunner drives adskilt.
- Med "produksjonsområde" eller "område" menes i dette dokumentet et større geografisk område innen kommune eller fylke og som kan omfatte flere produksjonssteder m.m.

Forvaltningspraksis

Tiltakene som ble satt i verk etter de første funnene av rød marg i 1995, var med tanke på utryddelse. Målsetningen om å utrydde sjukdommen ble seinere vurdert som urealistisk og ble derfor endret. Dagens bekjempingsstrategi er en videreføring av forvaltningspraksis fra 1997 og har som mål å hindre videre spredning av rød marg fra smittet produksjonssted, samt å sikre at virksomheter i Norge fortsatt skal ha tilgang på friskt plantemateriale av jordbær. Se vedlagte utdrag fra Mattilsynets instruks (fastsatt 2008) for

fastsetting av tiltak ved påvisning av rød marg.

Mattilsynet har hatt som mål å etablere en forvaltningspraksis for rød marg som ikke er til hinder for fortsatt jordbærproduksjon, og samtidig sikre en rettferdig behandling av produsenter over tid. Erfaringene de siste årene har imidlertid vist at de pålagte tiltakene ofte har medført så store konsekvenser for den enkelte bruksenhet at det faktisk har vært vanskelig å opprettholde bærproduksjonen. Dette blant annet fordi produsentene sliter med å finne nok areal for tilfredsstillende vekstskifte på egen bruksenhet og fordi leiemarkedet naturlig nok snevres inn pga fare for smittespredning. Mange bærfelt har også i utgangspunktet så små areal at en pålagt buffersone ofte medfører at fortsatt jordbærproduksjon på arealet ikke vil være praktisk mulig. I tillegg legger restriksjonene sterke begrensninger også for annen type drift på bruksenheten.

Dagens forvaltningspraksis innebærer store faglige utfordringer også for Mattilsynet. Erfaringen de siste årene viser at det er behov for et mer detaljert grunnlag for vurdering av risikofaktorer på den enkelte bruksenhet for å kunne fastsette riktig nivå på tiltak. Hvilke risikomomenter er det viktig å ta høyde for ved utforming av vedtak, og hvilke bør, med dagens spredningssituasjon, eventuelt vektlegges lavere? Spesielt krevende er risikovurderingen som skal gjøres i forbindelse med fastsettelse av buffersoner mot naboeiendom og eventuelle vassdrag. Som en tommelfingerregel fastsettes buffersonen i dag innenfor et belte på 100 meter fra naboeiendom eller vassdrag. Dette er ingen fast grense; noen ganger kan den bli større, andre ganger er det endelige kravet satt lavere. Krav om buffersone er også i enkelte tilfeller helt frafalt fordi naturlige barrierer (opphøyde veier, skog, voller m.m.) er vurdert som tilstrekkelig for å hindre spredning. Tommelfingerregelen om 100 meter er satt med bakgrunn i generell kunnskap om skadegjørers biologi og spredningsveier jf blant annet tidligere PRA fra 1996, og i tillegg tolking av EPPO's retningslinjer for sertifisert produksjon av jordbærplanter (PM 4/11(1)) hvor det anbefales en buffersone på minimum 50 meter fra sertifiserte felt til ikke sertifiserte felt, og at avstanden bør være større dersom *P. fragariae* er kjent å forekomme i området.

Dersom kravet om fastsettelse av buffersone skal videreføres, er det behov for mer detaljert kunnskap om hvilke faktorer som påvirker risikoen for spredning.

Flere smittede produksjonssteder består av mange gårds- og bruksnummer som ikke nødvendigvis er samlet i en enhet (se definisjon). For slike produksjonssteder rammer kravet om buffersone særlig hardt og særlig dersom enkeltarealene grenser til ikke smittede produksjonssteder. I enkelte geografiske områder av landet, eks Stange, Søgne og Molde, er mange smittede produksjonssteder derimot "naboer", og kravet om buffersone kan dermed ofte sløyfes for hele eller deler av produksjonsstedet. Unntaket kan være dersom det renner bekker i nabogrensene som kan føre smitte til friske produksjonssteder nedstrøms m.m.. Dersom flere smittede produksjonssteder er lokalisert samlet innen ett større geografisk område, er også samarbeid om maskiner og redskaper mellom smittede enheter mulig med dagens forvaltningspraksis. I slike områder er imidlertid smittepresset på ikke smittede produksjonssteder større enn ellers i landet. Dersom ikke-smittede produksjonssteder er omkranset av smittede produksjonssteder, er det nærliggende å anta at disse "rene" produksjonsstedene før eller siden blir påført smitte – med transportmidler/redskaper, mennesker og dyr m.m. Hvor stor denne risikoen er og hva som betinger den, er imidlertid ikke helt klar. Fordi smitte er vanskelig å oppdage uten å teste jordbærplanter, kan det heller ikke utelukkes at arealer som i dag ikke brukes til bærproduksjon likevel er smittet, selv om det ikke er påvist i prøver. Dersom slike ikke-smittede produksjonssteder i nærheten av smittede produksjonssteder, produserer og omsetter planter og plantemateriale med røtter og jord, kan det dermed heller ikke utelukkes at smitte spres over lengre avstander fra smittede til ikke smittede områder i landet. I noen produksjonsområder hvor smitte er påvist, kan det på den annen side tenkes også å være produksjonssteder som i dag ikke er smittet og hvor sannsynligheten for å bli smittet vil forbli lav. - Alle disse problemstillinger som er listet i dette avsnittet er eksempler på problemstillinger som reises i forbindelse med Mattilsynets vurdering av om det i istedenfor fastsettelse av enkeltvedtak for det enkelte produksjonssted heller bør utarbeides en soneforskrift for større geografiske områder. En soneforskrift med fastsettelse av buffersone rundt et større område, vil kunne være gunstig for noen produksjonssteder, men ugunstig for annen type virksomhet. Blant annet vil det gjøre det lettere for smittede produksjonsenheter med samarbeid om maskiner, redskaper, jordbytte m.m. innen sonen. Men samarbeid mellom friske enheter innenfor og utenfor sonen vil være vanskelig. En buffersone rundt et større område vil også, med dagens regelverk, få konsekvenser for handel med plantemateriale, jord m.m. ut og inn av sonen.

Før en eventuell soneforskrift kan bli aktuell, er det behov for mer kunnskap om effekter av dagens forvaltningspraksis, spesielt betydningen av buffersoner.

Gjeldende forvaltningspraksis har lagt til grunn at sjukdommen har begrenset utbredelse. Nye funn av rød marg i Møre og Romsdal gir imidlertid grunn til å frykte at også andre påvisninger i andre deler av landet før eller seinere vil kunne dukke opp. Spørsmålet vi stiller oss nå er derfor om det er riktig å opprettholde dagens nivå på tiltak eller om tiden er moden for å justere ambisjonene ned. Fordi funn av rød marg på en bruksenhet, pga jordleie eller maskinsamarbeid, også innebærer store konsekvenser for mange andre

berørte virksomheter, ønsker Mattilsynet å ta opp til ny vurdering om dagens forvaltningspraksis gagnar norsk jordbærproduksjon eller om den slår beina under den.

Det forvaltningsnivået Mattilsynet legger seg på har betydning for spredningshastigheten og dermed også for skadegjørerenes status.

Skadegjørerenes status

Rød marg er i dag listet i vedlegg 1 i plantehelseforskriften og er forbudt å spre uavhengig av om den finnes på jordbærplanter eller ikke. En nærstående skadegjører, rød rotråte i bringebær (*P. fragariae* var. *rubi*), er imidlertid listet i vedlegg 2 og er dermed kun knyttet til bringebær. Det er i hht. plantehelseforskriften forbud mot import av jordbærplanter, men ikke for bringebærplanter.

Dersom det skulle vise seg at rød marg er mer spredd enn det vi til nå har avdekket, er det naturlig å vurdere om også rød marg bør plasseres i vedlegg 2 i plantehelseforskriften og eventuelt begrense tiltak til produksjon og omsetning av jordbærplanter tilsvarende som for rød rotråte i bringebær. Med økt utbredelse av sjukdommen kan det også kunne bli aktuelt å gjennomgå grunnlaget for importforbudet av jordbærplanter på nytt.

Risikobasert tilsyn i planteproduksjon av jordbær

Det gjennomføres årlig rutinemessig tilsyn og uttak av prøver for testing av rød marg i planteproduksjon av jordbærplanter. Prøveuttaket har i hovedsak blitt gjennomført vår eller høst, altså i de tidsrom da en for normal frilandsproduksjon forventer at sjansen for å finne rød marg er størst. Produksjonsmetodene varierer imidlertid fra produksjonsenhet til produksjonsenhet; barrotsproduksjon og stiklingsproduksjon med eller uten dekke på friland, opphøyd eller ikke opphøyd stiklingsproduksjon i regulert klima i veksthus/ tunneler med eller uten fast dekke, lang produksjonstid (inntil 27 mnd på friland) eller kortere omløpstid (ofte bare en knapp vekstsesong ved produksjon i veksthus) m.m.. Det er behov for mer faglig støtte for å finne optimalt tidspunkt for prøveuttak tilpasset de forskjellige produksjonsmetodene. I tillegg er det også ønskelig i større grad enn i dag å differensiere prøveomfang- og hyppighet for de ulike produksjonsmetodene etter sannsynlighet for introduksjon og konsekvens ved spredning av rød marg.

Se også [Rapport fra kartleggingsundersøkelse for rød marg i norsk jordbærproduksjon 2008](#) og [faktasiden](#) om rød marg på Mattilsynets nettsider.

Bestilling av risikovurdering

Mattilsynet ønsker å ta opp til vurdering om det er fortsatt er grunnlag for å opprettholde den forvaltningspraksisen som ble etablert i 2008 eller om den bør endres. Mattilsynet vil også vurdere eventuelle endringer i dagens regelverk. For å sikre et tilfredsstillende beslutningsgrunnlag vil Mattilsynet med dette derfor bestille en risikovurdering av rød marg *Phytophthora fragariae* var. *fragariae* i Norge, i hht. ISPM no.11.

Følgende forhold ønskes spesielt vurdert/beskrevet av VKM:

1. Sannsynlighet for at sjukdommen er spredd til større deler av landet enn det vi til nå har oppdaget.
2. Betydningen av tidspunkt for prøveuttak, prøvetetthet og prøvehypighet for en vellykket påvisning av skadegjøreren ved ulike produksjonsmetoder innen planteproduksjon av jordbær.
3. Beskrivelse og gradering av viktighet av "alle" spredningsveier fra smittet produksjonssted. Herunder hvordan spredning påvirkes av type produksjon, type redskap, topografi, avstand, vegetasjon/vertplanter, årstid/klima, jordsmonn/dreneringsforhold, hastighet på vannføring i elver/bekker m.m..
4. Konsekvenser av etablering i naturlig vegetasjon for opprettholdelse av smittenivået i eller omkring nåværende eller framtidige produksjonssteder for jordbær.
5. Betydningen av følgende eventuell liberalisering av dagens forvaltningspraksis for spredningshastigheten:
 - å fjerne kravet om buffersoner til naboeiendom og vassdrag
 - å tillate produksjon og omsetning av annet plantemateriale enn jordbær dyrket på friland, eks.: planteskoleplanter, bringebærplanter, settepoteter, ferdigplen m.m.
 - å fjerne kravet om rengjøring av maskiner og redskaper mellom smittet og ikke smittet enhet
 - å konsentrere tilsyn og tiltak kun mot planteprodusenter av jordbær og ikke mot jordbærprodusenter
 - å flytte rød marg fra vedlegg 1 til vedlegg 2 i plantehelseforskriften
 - å fjerne forbudet mot innførsel av planter og formeringsmateriale av *Fragaria*.

Ønsket ferdigstillelse: 01.05.2010.

VKMs risikovurdering ønskes på engelsk.

Med hilsen

Terje Røyneberg
Seksjonssjef

Kari Romstad
Rådgiver

Vedlegg:

- Utdrag fra Mattilsynets instruks for fastsetting av tiltak ved påvisning av rød marg
- [Rapport fra kartleggingsundersøkelse for rød marg i norsk jordbærproduksjon 2008](#)

Referanser:

- [Risikovurdering om *Phytophthora fragariae* var. *fragariae*](#), utarbeidet av Planteforsk mars 1996
- [Faktasiden](#) om rød marg på Mattilsynets nettsider

Vedlegg:

Utdrag fra Mattilsynets instruks for fastsetting av tiltak ved påvisning av rød marg

Hjemmelsgrunnlag: Matloven § 18, § 23 1. ledd og § 24 og forskrift om planter og tiltak mot planteskadegjørere §§ 4, 5, 6 og 36 og vedlegg 4B pkt 2.1, 13 og 14.

1. Maskinsamarbeid mellom smittet og ikke smittet produksjonssted kan kun skje dersom maskiner og redskaper blir grundig rengjort for jord og planterester mellom smittet og ikke smittet produksjonssted.
2. Omsetning av planter og formeringsmateriale av jordbær (*Fragaria* spp. og krysninger av *Fragaria*):
Omsetning av planter og formeringsmateriale av jordbær er ikke tillatt. Dette forbudet gjelder også for stiklinger av jordbær uten rot eller som ikke har vært i kontakt med jord. Forbudet gjelder også for planter og plantemateriale produsert i veksthus.
3. Omsetning av annet plantemateriale (unntatt *Fragaria* spp. og krysninger):
 - a. Det er ikke tillatt å omsette plantemateriale med røtter dersom dette har vært produsert på friland eller i jord hentet fra friland. Dette forbudet gjelder alle arter og slekter. Forbudet gjelder også for planter som er produsert i veksthus/plasthus som står rett på bakken (uten fast gulv). Forbudet gjelder også ferdigpløen og settepoteter.
 - b. Plantemateriale med røtter som er produsert i smitteisolert enhet, for eksempel veksthus med støpt gulv, kan normalt omsettes. For vertplanter (*Rubus*, *Geum*, *Rosa*, *Potentilla* m.fl.) skal det gjennomføres en risikovurdering før slik tillatelse gis.
4. Omsetning av jord og andre organiske dyrkingsmedier er ikke tillatt.
5. Omsetning av poteter og rotgrønnsaker med vedhengende jord kan omsettes under forutsetning av at smittet jord ikke spres til andre produksjonssteder
 - a. Produktene leveres for sortering, pakking eller industriell bearbeiding direkte til virksomheter som er registrert hos Mattilsynet (plantehelseregisteret) og som har internkontroll for plantehelse.
 - b. Produktene pakkes på eget produksjonssted (bruksenhet).
 - c. Eventuelle andre vilkår fastsatt av Mattilsynet.
6. For å hindre lokal smittespredning fra bruksenheten (inkludert leid areal) skal Mattilsynet, innenfor et belte på 100 meter fra nabogrense og på grunnlag av en risikovurdering, fastsette en buffersoner der det ikke skal tillates å produsere jordbær. Størrelsen på buffersonen skal fastsettes lokalt hos den enkelte produsent ut fra *topografiske forhold* (høydeforskjeller, type vegetasjon, elver/bekker/innsjøer/dammer, grøfter, veier, bebyggelse m.m.), *jordtype* (draineringsforhold), klima (temperatur, fuktighet, fare for oversvømmelser/stående vann m.m.) m.m. Mattilsynet skal også etter en risikovurdering vurdere å fastsette en tilsvarende buffersoner mot eventuelle vassdrag for andre arealer på bruksenheten.

Buffersonen skal fastsettes for hele produksjonsstedet inkludert leid areal og uavhengig av om det dyrkes jordbær på området på inspeksjonstidspunktet eller ikke.

Det skal også fastsette en buffersoner på andre produksjonssteder dersom det har vært praktisert felles bruk av maskiner og redskaper m.m.

Dersom Mattilsynet finner at det ikke er risiko for spredning av rød marg fra hele eller deler av produksjonsstedet, kan krav om buffersoner frafalles.

Områder med jordbærproduksjon innen den definerte buffersonen skal pålegges sanert etter høsting det året det er påvist smitte. Feltene i buffersonen skal saneres uavhengig av om det er påvist smitte i feltet, eller om feltet viser synlige symptom eller ikke.

Andre felt på bruksenheten skal ikke pålegges sanert.

Det skal ikke gis pålegg om fjerning av andre vertplanter enn *Fragaria* med mindre det er særlige grunner for dette. Virksomheten bør gjøres kjent med at andre vertplanter kan bidra til å holde smittenivået oppe.

7. Med fortsatt jordbærproduksjon eller produksjon av andre vertplanter, vil produksjonsstedet være å anse som smittet. Restriksjonene som blir fastsatt etter disse retningslinjene kan dermed ikke oppheves.

Produksjonsstedet anses som smittet minimum 15 år etter at produksjon av alle vertplanter på produksjonsstedet er opphørt. Dersom virksomheten selv velger å sanere alle felt med vertplanter og ikke fortsette slik produksjon, kan Mattilsynet etter 15 år vedta å oppheve restriksjonene etter søknad. I søknaden må produksjonsopplegg i karanteneperioden dokumenteres.